

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Vilniaus dailės akademija, Lietuva
Vilnius Academy of Fine Arts, Lithuania

M. K. ČIURLIONIO ESTETIKA: SĄSAJOS SU ROMANTIZMO MENO FILOSOFIJA

Čiurlionis' Aesthetics: Connections with
the Romantic Tradition of Philosophy of Art

SUMMARY

The article provides a comprehensive analysis of factors and ideas that had an impact on Čiurlionis' aesthetic peculiarity. It treats the Lithuanian artist as a representative of theoretical aesthetics, or "aesthetics from below". Aesthetic ideas developed in his letters and articles generally derive from a theoretical comprehension of issues related to harmony, the process of artistic creativity, and the interrelationship between painting and music that excited him throughout various phases of his creative evolution. The principal attention in this piece of research is to the connections between Čiurlionis' aesthetics and the ideas of major traditions of romanticism in art. The article particularly focuses on the multi-dimensional discussion of art as the artist's highest mission and refuge for spiritual values, the elevation of music in the hierarchy of arts, the idea of the intimate links between different forms of art.

SANTRAUKA

Straipsnyje įvairiais aspektais analizuojami M. K. Čiurlionio estetikos savitumą veikę veiksniai ir idėjos. Čia lietuvių menininkas traktuojamas kaip *menotyrinės estetikos*, tai yra „estetikos iš apačios“, atstovas, kurio laiškuose ir straipsniuose plėtojamos estetikos idėjos dažniausiai kyla iš konkrečių kūrybinės evoliucijos tarpsniu labiausiai jaudinusį grožio, harmonijos, meninės kūrybos proceso ir tapybos bei muzikos sąveikos problemų teorinio apmąstymo. Daugiausia dėmesio tyrime sutelkiama į Čiurlionio estetikos ryšius su su romantizmo meno filosofijos idėjomis. Straipsnyje įvairiais aspektais gvildenamas menas kaip aukščiausių dvasinių vertybių prieglobstis, menininko misija, muzikos iškelimas menų hierarchijoje.

RAKTAŽODŽIAI: Čiurlionis, estetika, meno filosofija, menas, romantizmas, neoromantizmas.

KEY WORDS: Čiurlionis, aesthetics, philosophy of art, art, romanticism, neoromanticism.

ČIURLIONIO ESTETIKOS TYRINĖJIMO PROBLEMIŠKUMAS

Čiurlionio estetiškos pažiūros, nepaisant jų svarbos ir gausių šiam menininkui skirtų tyrinėjimų, kad ir kaip tai paradoksalu, yra viena menkiausiai tyrinėtų dabartinės čiurlionistikos temų. Šias problemas pirmieji fragmentiškai aptarinėjo rusų simbolizmo teoretikai A. Benua, V. Ivanovas, vėliau I. Šlapelis, A. Rannitas, V. Landsbergis, J. Umbrasas, J. Bruveris, K. Stoškus, R. Okulič-Kazarinas ir kiti tyrėjai, tačiau iki šiol akivaizdžiai trūksta išsamesnės Čiurlionio estetikos pažiūrų analizės. Šiuo pirmuoju planuojamo straipsnių ciklo tekstu mėginsime pamažu, žingsnis po žingsnio pasinerti į jo estetikos idėjų pasaulio rekonstravimą.

Daugelį pamatinių Čiurlionio estetikos ir meno filosofijos idėjų bei meninės kūrybos principų galima rekonstruoti pasineriant į jo tekstuose ir laiškuose (dalis jų iš labai svarbaus jo intelektualinės evoliucijos tarpsnio iki nūdienos neišliko) aptarinėjamą *estetikumo raišką* arba meninės kūrybos procesų problemų lauką ir jungiant jas į visumą su amžininkų prisiminimuose išsaugotomis mintimis bei liudijimais. Įvairių šalių autorių tekstuose, pradedant pirmaisiais po lietuvių menininko mirties paskelbtais svarbiais rusų simbolistinio „Mir iskusstva“ sąjūdžio šalininkų straipsniais iki nūdienos, lietuvių menininkas neretai vadinamas originaliu „filosofu“, kuris savo apmąstymais apie pamatines žmogaus būties, kūrybos problemas bei originalios vaizduotės sukurtais meno kūriniais prasiskverbia į po išorine regimybės skraiste besislepiančią metafizinę būties, daiktų ir reiškinių esmę.

Objektyvumo dėlei turime pripažinti, kad nors Čiurlionio tekstai kupini subtilių filosofinių ir estetikos idėjų išvalgų, o jo sukurtiems kūriniais priskiriama gausybė skirtingų filosofinių interpretacijų, tikrovėje šiam menininkui svetimas polinkis į abstraktų spekuliatyvų mąstymą ir savo estetikos idėjų sisteminimą. Tiesą sakant, Čiurlionio tekstuose kartais netgi praslysta skeptiški požiūriai į racionalaus mąstymo principus ir nepasitikėjimas filosofinio pasaulio suvokimo pažintinėmis galimybėmis: „Man atrodo, – rašo jis, – kad gilinimasis į save yra už mūsų proto ribų, kaip ir gilinimasis į Visatą – pradžių pradžia etc..., etc...“ (Mikalojus Konstantinas Čiurlionis 2019: 291). Šį Čiurlionio estetikos pažiūrų tyrinėjimo komplikotumą taikliai apnuogina V. Landsbergis, kuris pažymi, kad „visais panašiais atvejais privalu skirti filosofuojantį menininką nuo filosofo, pirmajam sunku (gal net neįmanoma) turėti detalai užbaigtą ir uždara pažiūrų sistemą, bet reikalingi jos bendrieji kontūrai ir impulsai, pagilina kūrybinį mąstymą“ (Landsbergis 1976: 54–55).

Būdamas meninės prigimties, Čiurlionis iš tikrųjų vengė sistemingumo ir sauso teorizavimo, o savo estetikos idėjas pirmiausia dėstė laiškuose, literatūrinuose (poetiniuose) tekstuose, diskusijose, estetikos ir menotyrimo pobūdžio straipsniuose. Šios minčių dėstymo formos nebuvo palankios sistemingos estetikos principų įtvirtinimui. Pabrėžtinas mąstysenos laisvumas ir fragmentiškumas jo ankstyvuosiuose estetikos problemų gvildenančiuose tekstuose lėmė potraukį prie visko, kas neapibrėžta,

nepripažįsta išankstinės reglamentacijos. Šis neapibrėžtumas tuomet dvelkė ypatinga poetika, todėl gali būti traktuojamas kaip romantinių estetikų idealų paveiktos kūrybingos asmenybės laisvės raiška. Vėliau, sukaupus daugiau kūrybinės patirties ir profesionalėjant, jo estetikų ir meninių reiškinių refleksijoje augo griežtesnės reglamentacijos ir aiškaus racionalaus struktūrinio mąstymo svarbos supratimas.

Gvildenamų estetikos ir meno filosofijos problemų įvairovės aspektu Čiurlionis buvo daug sudėtingesnė ir gilesnė asmenybė, nei tai regime daugelyje fragmentiškai jo estetikus požiūrius bei meninės kūrybos principus aptariančių interpretatorių tyrinėjimuose. Savo tekstuose Čiurlionis kartais išsamiau, o kartais visai prabėgomis aptaria įvairias grožio, harmonijos, didingumo, formos, spalvos, kompozicijos, meninės kūrybos proceso, ypač skirtingų menų sąveikos, problemas, kurių neįmanoma buvo spręsti be originalių estetikų idėjų ir daugiau ar mažiau aiškios jų praktinio įgyvendinimo vizijos. Iš čia kyla išskirtinis šio genialaus menininko dėmesys estetikos, meno filosofijos ir meno psichologijos sandūroje išnyrantiesiems meninės kūrybos proceso klausimams. Kita vertus, spręsdamas sudėtingas įvairių meno rūšių sąveikos problemas ir ieškodamas muzikinės raiškos principų analogų vaizduojamojoje dailėje, jis suvokė ne tik glaudų meno teorijos ir meno praktikos sąryšį, bet ir pribrendusią būtinybę ieškoti tokių naujų kelių, kurie padėtų atskleisti objektyviai egzistuojančius struktūrinius vidinės architektonos ir kompozicinius dailės bei muzikos kūrybinių ryšius.

Čiurlionio estetikos ir meno filosofijos pažiūrų formavimuisi didžiausią poveikį turėjo studijų metai, praleisti Varšuvos muzikos institute (konservatorijoje) ir dailės mokykloje (1893–1907). Tiesa, iš šių svarbių jo intelektualinei evoliucijai varšuvietiško gyvenimo periodo metų reikia pašalinti neilgą, vos metus užtrukusį 1901–1902 m. tarpsnį, praleistą Leipcigo konservatorijoje, kuris buvo svarbus kristalizuojantis pagrindinių jo estetikų, muzikinių ir vaizduojamosios dailės horizontų sklaidai. Savo 1902 m. sausio 13 d. laiške Eugenijui Morawskiui Čiurlionis rašo: „istoriją ir estetiką nusprendžiau lankyti, nors atsakinėti vokiškai negalėčiau“ (Mikalajus Konstantinas Čiurlionis 2019: 267), o tų pačių metų balandžio 15 d. laiške tam pačiam adresatui prisipažįsta: „mokausi truputį muzikos istorijos“ (ten pat: 367). Leipcige, tikriausiai bendraujant su artimiausiu studijų Vokietijoje bičiuliu švedu C. H. Paulsonu, kuris „tapo truputį ir labai rimtai žiūri muziką“ (ten pat: 347), jis susidomėjo dailės, muzikos ir tapybos sąveikos problemomis, o grįžęs į Varšuvą netrukus pasinerė į dailės studijas. Studijuodamas visuose minėtose meno institucijose, žinioms imlus jaunuolis natūraliai perėmė daugelį aktualių Varšuvos meninėje aplinkoje aptarinėjamų XIX–XX a. sandūros estetikų ir meninių idėjų.

Pažymėtina, kad Čiurlionio estetikos pažiūros ir su jomis tiesiogiai susiję meninės kūrybos principai patyrė neįtikėtinai sparčią evoliuciją – jie intensyviausiai skleidėsi nuo 1903 iki 1906 m. Jau ankstyvuojamam tarpsniui jam būdinga stipri neoromantizmo, pirmiausia simbolizmo, estetikos įtaka, per įvairius modernisti-

nius ieškojimus bei atradimus jis nuosekliai evoliucionavo į racionalesnę meninės kūrybos interpretaciją. Ji visa jėga išsiskleidė brandžiausiais 1907–1909 m. „sonatinu“ ir menkliau išreikštu „metafizinės tapybos“ tarpsniais, kai jo estetikoje ir meninėje kūryboje išryškėjo daug renesansiniam universalizmui būdingų bruožų.

Čiurlionis – plačių kultūrinių, humanitarinių ir meninių interesų asmenybė, kurios estetinių požiūrių tapsmą veikė domėjimasis filosofija, psichologija, gamtos mokslais, fizika, astronomija, civilizacijos istorija, Rytų tautų mitologija, religija, menu, tiek ir amžių sandūrai būdingais akademinio mokslo pažinimo marginalijose buvusiais teosofiniais ir paranormalių psichikos reiškinių tyrinėjimais: telepatija, mediumine praktika, įtaiga, hipnoze, magnetizmu ir kitomis mįslingų reiškinių pažinimo sritimis. Čiurlionio dėmesio centre taip pat buvo literatūra (poezija) ir įvairi menotyrinė lektūra, taikli kritinė įvairių muzikinio bei dailės gyvenimo reiškinių estetinių aspektų recepcija. Aktyvus domėjimasis skirtingomis mokslo, kvazimokslo, kūrybinės ir meninės raiškos sritimis, degimas vis naujomis idėjomis, subtilus įvairių grožio ir harmonijos apraiškų jausmas neišvengiamai atsispindėjo ir jo sparčiai evoliucionuojančiuose estetikos bei meno filosofijos požiūriuose.

Norėdami geriau perprasti Čiurlionio estetinių požiūrių tapsmo ir sklaidos savitumą, turime suprasti, kad daugelis svarbiausių tuometinės estetikos ir meno filosofijos idėjų lietuvių menininko ne visuomet buvo tiesiogiai perimamos iš konkrečių mąstytojų ir menininkų teks-

tų, tai yra rašytinių šaltinių, kadangi XIX a. pabaigoje ir pirmąjį XX a. dešimtmetį, kai formavosi menininko estetiškos pažiūros, būdingiausios šios epochos didžiulę įtaką įgavusios simbolizmo, secesijos, modernio, *art nouveau*, dekadentizmo, o vėliau ir su juo konfrontuojančios ankstyvojo modernizmo estetiškos idėjos sąveikaudamos tiesiog pleveno to meto kultūrinėje atmosferoje. Todėl jos buvo nuolatos įvairiais aspektais aptarinėjamos Čiurlionui artimų menininkų, jo mokytojų, draugų ir bendražygių prieštarinių idėjų lauke, kuriame pradžioje vyravo iš romantizmo ir iš įvairiaspalvio neoromantinių krypčių srauto išsiskirianti simbolizmo estetika, o vėliau užgimstančiai modernistinei sąmonei būdingi požiūriai į naujo meno tikslus, menininką, jo kūrybinę raišką ir vis aktualesnėmis tampančias menų sąveikos, meninės formos bei spalvos problemas.

Kūrybinio kelio pradžioje iš tikrųjų stipriausią poveikį Čiurlionio estetinėms pažiūroms turėjo amžių sandūroje viešpatavę romantizmo ir simbolizmo estetikos principai, kurie lietuvių menininko pasaulėjautoje siejosi su renesansiniu universalizmu, individualizmu ir maksimalizmu bei tuomet didžiulį populiarumą meninio elito aplinkoje įgavusiomis neklasikinės filosofijos šalininkų A. Schopenhauerio ir F. Nietzsche's idėjomis. Savo estetinėmis nuostatomis Čiurlionis buvo artimas ne tik neklasikinės meno filosofijos atstovams, bet ir Rytų Azijos „meno kelio“ ideologijos šalininkams, paaukojusiems savo gyvenimą menui. Šiuos estetikos aspektus detaliam aptarime atskiruose Čiurlionio orientalizmui

skirtuose straipsniuose, į kuriuos ir nukreipiame skaitytojus (Andrijauskas 2001: 69–79; Andrijauskas 2011: 67–78).

Čiurlionį labiausiai dominusių estetikos ir meno filosofijos problemų centre yra *grožio, harmonijos, didingumo, meno paskirties, menininko istorinės misijos, jo vaidmens visuomeniniame gyvenime, menų sąveikos, meninės kūrybos proceso, originalumo, novatoriškumo, talento sklaidos galimybių, menininko vienybės su gamtos pasauliu ir jo nuolatos besikeičiančio grožio atspindėjimo, meninės formos, kompozicijos, spalvos, kolorito, perspektyvos* ir kitos problemos.

Pavyzdžiui, glaustas Čiurlionio 1908 m. rašytas straipsnis „Antroji lietuvių dailės paroda“ yra skirtas ne tik tautinės dailės svarbos teoriniam pagrindimui, bet ir meninės kūrybos bei estetinės kontempliacijos procese atsirandančios pamatinės, greta „harmonijos“, jo estetikos kategorijos „grožio“ aukštinimui. Įvairiais aspektais aptardamas skirtingas grožio raiškos formas, ši svarbų *estetškumo* raiškos jausmą demokratiškų pažiūrų Čiurlionis priskiria ne tik apsišvie-

tusiems žmonėms, bet ir paprastam sodiečiui, kuris, „žiūrėdamas į esančius aplink jį gamtos gražumus, neišreiškia balsiai savo pasigerėjimo, kaip taip kiekviename žingsnyje daro vadinamoji inteligentija“ (Čiurlionis 1960: 279). Gilinimasis į šio menininko estetinio pasaulio suvokimą iš tikrųjų parodo, kad *grožio* ir *harmonijos* kategorijos jam yra aukščiausios *estetškumo* raiškos formos, kurios nuolatos išnyra jo tekstuose aptariant visatos, gamtos pasaulio harmoniją ir grožį. Šiomis savo supančios gamtos grožį aukštinančiomis estetinėmis nuostatomis jis yra artimesnis Rytų Azijos estetikos tradicijai nei G. Hegelio požiūrių paveiktai *klasikinei* Vakarų estetikai ir meno filosofijai, *radikaliai atskiriančiai grožį gamtoje nuo menininko kūrybinės dvasios sukurto grožio*. Lietuvių menininkui, kaip rodo daugybė jo tekstų, kontempliuojamos supančios gamtos harmoningas ir nuolatos metų sezonais besikeičiantis grožis yra ne mažiau svarbus nei menininko kūrybinės dvasios polėkių sukurtas grožis.

RYŠIAI SU ROMANTIZMO ESTETIKA

Pagrindinis ankstyvosios Čiurlionio estetikos išeities taškas yra lenkų ir iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kultūrinės erdvės kilusių romantikų idėjos, kurios didžiulį populiarumą įgavo Čiurlionio muzikos ir dailės studijų laikotarpiu. Iš minėtų romantinių ir neoromantiniame sąjūdyje įsivyravusių idėjų lauko kyla Čiurlioniui būdingas meninio pasaulio pažinimo iškelimas į nepasiekiamas aukštumas, radikalus dvasinio ir sumaterialėjusio miesčioniško

pasaulio suvokimo ir gyvenimo būdo atskyrimas, besąlygiškas dvasinių vertybių aukštinimas. Čiurlionis prancūziškojo ir vokiškojo romantizmo estetiką suvokė jau perleistą per „Jaunosios Lenkijos“ neoromantizmo estetikos filtrą.

Čiurlionio gyvenamoje aplinkoje Plungėje, Druskininkuose, Varšuvoje ir Vilniuje daugelis romantikų ir neoromantizmo (pirmiausia simbolizmo) idėjų susipynė į savitą estetinį audinį, būdingą Abiejų Tautų intelektualiniam ir

meniniam elitui, svajojančiam apie valstybingumo atgimimą. Toks sumišęs su meniniu pasaulio suvokimu patriotizmas, galingai išsiskleidęs lenkiškojo ir lietuviškojo LDK kultūrinės erdvės romantizmo ideologijoje, turėjo daug stipresnę poveikį šlovingos Lietuvos valstybingumo istorijos vizijų paveiktam Čiurlioniui, nei tai regima daugelyje jo estetiškos pažiūros aptariančiuose tekstuose. Būtent romantinės pasaulėžiūros šalininkai dėl Abiejų Tautų Respublikos valstybingumo praradimo Lietuvos ir Lenkijos menininkams akumuliuo daugelį skirtingų estetinių šios epochos idėjų, pavertusių Rytų Europoje vėluojanti romantizmo ir jį pakeitusį neoromantizmo sąjūdį reikšmingu lenkų ir lietuvių kultūros bei meno raidos reiškiniu, kuris sulydė daugelį skirtingų ištakų epochos idėjų į savitą, neretai ganėtinai prieštaringą estetiką ir meno filosofiją.

Kurdami carizmo pavergtoje Lenkijos ir LDK kultūrinės erdvės teritorijoje romantikai A. Mickevičius, J. Słowackis, Z. Krasiński, J. I. Kraszewskis, Fr. Chopinas, E. K. Oginski, J. Mateika ir kiti giliai išreiškė Abiejų Tautų Respublikos patriotų nepriklausomybės ilgesingą troškimą. Šie dvasiniai siekiai jų gyvenamuoju metu atrodė tolimi nuo tikrovės, tačiau nuostabiausia, kad šių menininkų puoselėjamas laisvės ilgesys ilgainiui tapo objektyvia realybe. Vadinasi, šie tautiško, patriotizmo ir nepriklausomybės jausmus žadinantys menininkai formavo savo tautų idealus, jų dvasinį veidą, nacionalinio charakterio ypatumus ir kartu atliko nepaprastai svarbų vaidmenį jų nacionalinio išsivadavimo procese.

Kita vertus, minėtos idėjos susipynė su Vilniaus romantizme gavusiais ca-

rizmo ideologijos slopinamais herojiniais Lietuvos istorijos leitmotyvais. Rašytiniai šaltiniai liudija, kad Čiurlionis domėjosi ne tik lietuvių legendomis, liaudies dainomis, bet pasinėrė ir į su Lietuvos istorija susijusių romantinių A. Mickevičiaus „Gražinos“, „Konrado Valenrodo“, J. Słowackio „Mindaugo“, J. I. Kraszewskio „Vitolio raudos“, W. Syrokomlės (Ludwik Kondratowicz) „Margirio“ ir kitų panašių knygų skaitymą.

Vadinasi, Čiurlionis, formuodamasis šių patriotinių idėjų aplinkoje, neabejotinai buvo paveiktas šių romantinei pasaulėjautai būdingų estetinių nuostatų ir idealų, kuriais persismelkė susipažindamas su minėtų autorių kūriniais ir perimdamas jau modernizuotas neoromantines kultūrinio sąjūdžio *Młoda Polska* (Jaunosios Lenkijos, 1890–1918) ir kito svarbaus dailininkų susivienijimo *Sztuka* narių idėjas. Taip pat svarbūs Čiurlionio estetinių požiūrių sklaidai buvo B. Wolman ir K. ir J. Stabrauskų salonai, kuriuose buvo plačiai aptarinėjamos įvairios estetikos, filosofijos, psichologijos, muzikos, dailės, literatūros, orientalizmo ir įvairių teosofinių bei paranormalių psichikos reiškinių tyrinėjimo sąjūdžių idėjos. Šiuose salonuose Čiurlionis turėjo galimybę tiesiogiai bendrauti su įtakingais Varšuvos intelektualais T. Miciński, A. Górski, Z. Przesmycki, S. F. Michalski, B. Leśmianu ir kitais, kurie paliko ryškų pėdsaką lenkų estetikoje integruojant į ją svarbiausias XX a. pirmojo dešimtmečio humanistikos aktualijas. Kadangi šios su lenkų intelektualinio ir meninio elito poveikiu Čiurlionio pasaulėžiūrai susijusios problemos aptartos V. Landsbergio, R. Andriušytės-Žukienės, R. Okuličiaus-Kazarino ir N. Gaidauskie-

nės publikacijose, tai sąmoningai atsiri- bosiu nuo šio Čiurlionio estetiško pažiū- rų genezės aspekto ir skaitytojus nu- kreipsiu prie minėtų autorių tekstų. Po 1905 m. Čiurlioniui, išsivaduojančiam iš polonizacijos įtakos, vis svarbesni buvo lietuvių kultūrinio atgimimo šalininkų skleidžiami neoromantiniai estetiški idealai, kurie pastūmėjo menininką ak- tyviai įsitraukti į nacionalinės meno tra- dicitijos sklaidą.

Vengiantis spekuliatyvaus teorizavi- mo, jautrus grožiui Čiurlionis, kaip ir romantinės tradicijos šalininkai, suabsol- liutino dievinamos meninės sferos reik- šmę. Jis traktavo meną kaip aukščiausių dvasinių vertybių priebėgą ir laikė jį unikalia slėpiningų žmogaus dvasinių siekių įgyvendinimo sfera. Iš čia kilo be- galinis Čiurlionio tikėjimas vos ne ste- buklinga pasaulį pertvarkančia *meno jė- ga*, padedančia išgelbėti visuomenę nuo blogio išgalėjimo, socialinio ir kultūrinio gyvenimo ydų bei nelaimių. Toks požiū- ris į kosminę MENO fenomeno galią iš dalies paaiškinamas ne tik romantinių idealų paveikto Čiurlionio atitrūkimu nuo tikrovės, tačiau ir siekiu, atsiribojus nuo vulgarių miesčioniškų vertybių pa- saulio, kurti savo muzikos, poezijos ir spalvų grožiu persmelktą harmoningą meninį antipasaulį. Čiurlionis rėmėsi iš panestetinės romantizmo estetikos ky- lančia vientisa meninės būties koncepci- ja, teigiančia meninės būties išskirtinu- mą, dvasingumą ir paslaptinę, neiš- reiškiamą nei racionalių mąstymu, nei moksliniu pažinimu, o pažįstamą tik slėpiningos intuicijos keliu. Jam svarbi romantinės estetikos tradicijos sureikš- minta glaudžios menų sąveikos ir persi-

smelkimo idėja. „Tenoriu priminti, – kal- bėdamas apie Čiurlionio estetiką taikliai pažymi Sigitas Geda, – paprastą tiesą, kad dailė, muzika ir poezija, grožis, tie- sa, išmintis visada labai toli, labai atply- šę nuo realybės, nors jai skiriami, iš jos kilę, joje subrandinti“ (Geda 1995: 5).

Iš tikrųjų nematydamas realių kelių pakeisti pasibaisėtinų savo amžiaus ne- gerovių ir jausdamas tragišką savo ide- alų atotrūkį nuo tikrovės, Čiurlionis kreipėsi į dievinamą meną, nes tik šioje kūrybinės raiškos sferoje regėjo vienin- telę „tikrąją“ dvasingumo tvirtovę. Jis tikėjo pertvarkomąją meno jėgą spren- džiant sudėtingiausias žmogiškos būties ir vos ne visos Visatos problemas. Ga- liausiai, atsiribodamas nuo ankstesnės ikiromantinės estetikos ir meno filosofij- jos tradicijos, kuri griežtai skyrė meno rūšis ir žanrus, Čiurlionis, kaip ir Wag- neris bei neoromantinės estetikos šali- ninkai, aukštino *įvairių meno rūšių bei formų vienybę, vidinio persismelkimo ir visuotinės sintezės idėją*.

Čiurlionis taip pat perima romantikų plėtojamą ypatingos menininkų kastos ir jų misijos pasaulyje išskirtinumo teo- riją. Iš čia kilo jo estetikos idealistinis maksimalizmas, aistringas troškimas pakilti į amžino gėrio ir grožio pilis, mįs- lingais, fantastiniais vaizdais perteikti giluminius, racionalių protu nepasiekia- mus ir tik mistinės intuicijos galiai pa- valdžius daiktų ir reiškinių ryšius. Iš tokio menininko misijos suvokimo kyla ir Čiurlionio *credo*: „Pilkuma, nuskurusi proza neįsiskverbs niekadoms į mūsų Na- mus <...>. Visas mūsų Gyvenimas su- degs ant Amžinojo, Begalinio, Visagalio Meno aukuro“ (Čiurlionis 1960: 238).

Su tokia ypatingos menininko misijos samprata siejasi Čiurlionio įsitikinimas, kad tikro menininko užduotis – atskleisti gelminę jį supančio pasaulio, gamtos reiškinių ir daiktų esmę, giliausias žmogaus būties paslaptis, kurios pažįstamos tik slėpiningos intuicijos galia. Realybė ir materialus pasaulis čia traktuojama kaip paviršius, po kuriuo slypi tikrasis hierarchiškai aukštesnis idealusis pasaulis. Kita vertus, to meto visuomenės miesčioniška gyvensena, vertybių hierarchija lietuvių menininkui atrodė beviltiškai sumaterialėjusi ir dvasiškai skurdi, praradusi svarbiausius autentiško gyvenimo ir kūrybos orientyrus.

Čiurlionio mintys apie menininko misiją ir jo vaidmenį pasaulyje koncentruotu pavidalu išreiškiamos vadinamajame Čiurlionio testamente, kuriame jis

metaforiška poetine kalba teigia, kad menininko, žaliosios spalvos pasiuntinio, paskirtis – pasakoti žmonėms apie grožį, gyvybę, kūrybą, kurių įvaizdis ir yra pavasariškai gaivi žaluma. Jis romantizmo ir neklasikinės estetikos tradicijos dvasia kalba apie nuskridimą „į labai tolimus pasviečius, į amžino grožio, saulės, pasakos, fantazijos kraštus, į užburtą kraštą, į gražiausią žemėje kraštą“. Vadinasi, menininkas, troškęs gyventi „nuolat plačiai pravertomis akimis viskam, kas gražu“, prabyla apie pasaulio grožį, šviesą, siekį žadinti žmonių kilnias svajas ir idealo ilgesį, kuris vestų juos tobulėjimo keliais. Čiurlionio tragiškas gyvenimo, kūrybos kelias ir sukurtų meno kūrinių humanistinė dvasia patvirtina šiuos autentiško meno paskirtį ir menininko misiją pasaulyje aukštinančius žodžius.

IŠVADOS

Glaustai aptarę Čiurlionio estetikos sąsajas su romantikų ir neoromantizmo meno filosofijos tradicija, galime teigti, kad pagrindinėmis savo teorinėmis nuostatomis Čiurlionis yra ne filosofinės, o greičiau *menotyrinės estetikos*, tai yra „estetikos iš apačios“, atstovas. Svarbiausios jo straipsniuose ir laiškuose plėtojamos estetikos idėjos dažniausiai kyla iš meno praktikos arba, kitais žodžiais tariant, konkrečiu kūrybinės evoliucijos tarpsniu labiausiai jaudinusių meninės kūrybos proceso problemų apmąstymo. Didžiausią poveikį ankstyvajam Čiurlioniui turėjo su herojinės Lietuvos istorijos motyvais susipynusi romantizmo ir neoromantizmo estetikos tradicija, iš kurios jis perėmė mokymus apie išskirtinę meno

svarbą, jo santykius su tikrove, naujo menininko ir naujo meno sampratą, menininko misijos supratimą, menų sąveikos siekius, orientalizmą, meninės kūrybos proceso sampratą ir kai kurias kitas idėjas. Jos Čiurlionio pasaulėžiūroje jungėsi su romantizmui artimomis neklasikinės meno filosofijos idėjomis, traktuojančiomis meną kaip absoliučių vertybių simbolių, aukščiausią tiesą, gyvenimo prasmę. Su minėtomis estetinėmis nuostatomis tiesiogiai siejasi Čiurlioniui būdingas intuityvaus meninio pasaulio pažinimo sureikšminimas. Ši intuityvistinė meninė nuostata – vienas iš pagrindinių ankstyvosios Čiurlionio estetikos principų. Iš čia kyla jam būdingas intuityvaus meninio pažinimo iškėlimas virš racionalaus

mokslinio, kuris vėlyvuoju jo meninės evoliucijos periodu keičiasi, kadangi su renesansiniu universalizmu susijęs meninių formų aiškumas ir racionalumas

tampa neatsiejama jo „sonatinio“ tapybinės evoliucijos ir vėlyvosios fortepijoninės muzikos menininės kūrybos metodo dalimi.

Literatūra

- Andrijauskas A. 2001. Tolimųjų Rytų dailės atspindžiai M. K. Čiurlionio tapyboje. *Krantai* 2: 69–79.
- Andrijauskas A. 2011. Čiurlionis and the East. *Lituanus* 4 (vol. 57): 65–78.
- Čiurlionis M. K. 1960. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*. Parengė V. Čiurlionytė-Karužienė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Čiurlionis ir pasaulis. 2019. Sud. S. Jastrumskytė. Vilnius: LKTI I-kl.
- Mikalojus Konstantinas Čiurlionis: Korespondencija 1892–1906*. I tomas. 2019. Sud. R. Okulicz-Kozaryn, N. Adomavičienė, P. Kimbrys. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.
- Geda S. 1995. Beveik neįmanomas aukštis, *Šiaurės Atėnai* 37 (281), 09 23: 5.
- Landsbergis V. 1976. *Čiurlionio dailė*. Vilnius: Vaga.
- Schopenhauer A. 1995. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. Iš vokiečių k. vertė A. Šliogeris. Vilnius: Pradai.